

УДК 069:903(477.62)

Ю. М. Нікольченко
О. В. Головка

УНІКАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я У ФОНДАХ МАРІУПОЛЬСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Широке використання артефактів у музеєзнавчих студіях в Україні, зокрема в процесі всебічного дослідження історії та культури Українського Приазов'я, робить останні важливим джерелом для науковців і популярними у відвідувачів Маріупольського краєзнавчого музею, що й зумовлює актуальність опрацьованої у статті теми.

«Артефакт» (від латинської arte – майстерність, мистецтво; factus – зроблений) – пам'ятка історії та культури (документ), що має особливу соціально-культурну та історичну цінність, не властиву іншим пам'яткам історії та культури (документу) у цілому. У різних сферах людської діяльності поняття «артефакт» має різні тлумачення

У нашому випадку мова йде про артефактні документи із фондів Маріупольського краєзнавчого музею, які є унікальними пам'ятками історії та культури Українського Приазов'я. Досліджені авторами статті артефактні документи займають серед колекцій Маріупольського краєзнавчого музею важливе місце. Традиційно, вони широко використовуються в історичних і краєзнавчих дослідженнях. Артефактні документи, що зберігаються у фондах Маріупольського краєзнавчого музею – це унікальні пам'ятки історико-культурної спадщини народу України, безцінні об'єкти для науково-дослідної і краєзнавчої роботи у регіоні.

***Ключові слова:** пам'ятки історії та культури Українського Приазов'я, Маріупольський краєзнавчий музей, артефакт, артефактний документ, класифікація, колекція.*

DOI 10.34079/2226-2830-2020-10-20-50-58

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні значно зріс науковий і громадський інтерес до власної історії, національно-культурної спадщини та її природних багатств. У цьому контексті проблема українського музеєзнавства є доволі значущою у вітчизняній науці.

Важливе місце у процесі дослідження проблем музеєзнавства в Україні належить пам'яткам історії та культури і документальним джерелам, які виступають безпосередніми свідками становлення і розвитку української державності. Серед значного їхнього масиву особливе місце належить артефактам. Дослідження феномену артефакту в сучасному музеєзнавстві нині набуває особливої актуальності. Саме артефакти являють собою основу духовних і матеріальних цінностей людства, вони є культурним надбанням країни, її національною гордістю і багатством, духовним заповітом одного покоління іншому. Такі пам'ятки мають величезну наукову, історичну, духовну і матеріальну цінність.

Широке використання артефактів у музеєзнавчих студіях в Україні, зокрема в процесі всебічного дослідження історії та культури Українського Приазов'я, робить останні важливим джерелом для науковців і популярними у відвідувачів Маріупольського краєзнавчого музею, що й зумовлює актуальність опрацьованої у

статті теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проаналізовані сучасні видання з музеєзнавства: монографії, спеціальні статті, підручники, навчальні посібники, курси лекцій, енциклопедичні словники тощо, що вийшли друком за три останні десятиліття. Проте ступінь вивчення проблеми ще не знайшла свого широкого висвітлення не тільки на сторінках вітчизняних наукових часописів з проблем музеєзнавства, а й у доповідях і повідомленнях на наукових та науково-практичних конференціях різних рівнів.

Окремі положення вище означеного питання були з'ясовані викладачами і студентами спеціальностей «Культурологія» на кафедрі культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету (завідувачка – доктор культурології, професор Ю. С. Сабадаш) у процесі вивчення курсу «Музеєзнавство» та проведення навчальної музейної практики.

Необхідно зазначити, що питання «музейного артефакту» є предметом наукового інтересу з боку відомих фахівців у галузі музеєзнавства: В. Бабарицької, М. Белікової, Л. Воронової, Є. Діденка, В. Зайцевої, Д. Кепіна, Р. Маньковської, Р. Микульчака, Ю. Нікольченка, Е. Піскової, Д. Сапожника, О. Стецюка, С. Руденко, М. Рутинського, В. Якубовського та інших.

Значення артефакту для музеєзнавчих досліджень важко переоцінити. Їхнє основне завдання – розкриття потреби людини у пізнанні історії та культури рідного краю, вивченні і збереженні національної духовної спадщини.

Мета статті – визначити основні тенденції висвітлення матеріального світу культури та категорії «артефакт» у вітчизняному музеєзнавстві на прикладі колекцій Маріупольського краєзнавчого музею – унікальних пам'яток історії та культури Українського Приазов'я. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- визначення феномену артефактів – пам'яток історії та культури (документів);
- з'ясування основних парадигм дослідження артефактних документів серед колекцій Маріупольського краєзнавчого музею;
- розгляд дефініцій категорії «артефактний документ» з фондів Маріупольського краєзнавчого музею в історії та культурі Українського Приазов'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Артефакт» (від латинської arte – майстерність, мистецтво; factus – зроблений) – пам'ятка історії та культури (документ), що має особливу соціально-культурну та історичну цінність, не властиву іншим пам'яткам історії та культури (документу) у цілому. У різних сферах людської діяльності поняття «артефакт» має різні тлумачення (Яковенко, 2011):

- у культурі – будь-який штучно створений об'єкт, що має як певні фізичні характеристики, так і знаковий, символічний зміст;
- в археології – об'єкт, що піддавався впливу людини та виявлений у результаті розкопок або індивідуальної, іноді випадкової, події.
- у документалістиці – шумові елементи на документі, не навмисне створені плями, випадкові риси, які не є частиною документа, але роблять його унікальним;
- у лабораторних дослідженнях – ефекти, спричинені випадковим або навмисним впливом експериментатора на хід експерименту;
- у сучасній естетиці та мистецтвознавстві – витвір сучасного мистецтва, який, як правило, виходить за рамки традиційних жанрів та видів.

У нашому випадку мова йде про артефактні документи із фондів Маріупольського краєзнавчого музею, які є унікальними пам'ятками історії та культури Українського Приазов'я. Стосовно них поняття «артефакт» означає документ, який володіє особливою соціально-культурною цінністю, не властивою документу в цілому. Саме

професор Н. Кушнарєнко акцентує увагу на двох поняттях: «артефакт – як документ» та «артефактний документ» і стверджує, що «Артефактні документи – це документні пам'ятки, які складають частину культурної спадщини країни, народу, людства, які зазвичай охороняються спеціальними законами» (Кушнарєнко, 2008, с.354).

Ціннісною категорією артефактного документа, як документної пам'ятки – є результати людської діяльності, у історичній особливості культури тієї чи іншої епохи, які внаслідок цього стали об'єктами ціннісного відношення. За рівнем цінності прийнято розрізняти цінні, особливо цінні, унікальні та рідкісні документи (Кушнарєнко, 1998, с.165–170):

– цінний документ – це той, що має політичне, соціально-економічне, наукове, культурне значення і на цій підставі підлягає державному обліку і прийому на державне збереження;

– особливо цінний документ – це цінний документ, який має для держави непересічне значення і який не можна замінити у випадку його втрати;

– унікальний документ – це особливо цінний документ, який не має собі подібних за інформацією, що міститься в ньому, та (або) за зовнішніми ознаками;

– рідкісний документ – це документ, що зберігся або випущений у відносно обмеженому числі примірників і має особливу художню, наукову, бібліографічну чи іншу цінність. Рідкісним може бути також примірник документа, що має неповторні позначки, що відрізняють його від останніх примірників тиражу (іменний, з автографом автора, особливо оправлений, учасник знаменних подій і таке інше).

Іншими словами, цінність артефактного документа залежить від його змісту, якості матеріалів, мистецтва виконання і кількості екземплярів. Із врахуванням критеріїв цінності, тобто комплексу науково-обґрунтованих ознак, за якими визначається цінність документа, здійснюється експертиза його цінності.

Експертиза цінності документів – це процедура визначення експертними комісіями наукового, історико-культурного та практичного значення документів шляхом вивчення їхнього походження, змісту, часу й місця створення, зовнішніх ознак. Ця процедура вирішує низку важливих завдань, основними з яких є визначення складу документів, що мають велике значення для особи, суспільства чи держави, встановлення термінів їхнього зберігання, коли інформація, яку вони зберігають, може бути використана впродовж певного часу (Беспянська, 2008, с.12).

Експертиза цінності документа здійснюється з урахуванням критерію цінності – комплексу науково обґрунтованих ознак, на підставі яких визначається історична цінність документа. Традиційно, щоб її визначити, фахівці користуються об'єктивно визначеними критеріями: важливість змісту, мистецтво виконання, якість матеріальної основи, кількість екземплярів.

В Україні, поруч з Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського, центральними державними архівними установами історичного спрямування, тільки державні музеї є науковими і науково-просвітницькими установами, яким випала честь здійснювати комплектування, зберігання, дослідження та популяризацію артефактних документів, що складають вагому частку Музейного фонду України і виступають об'єктами вітчизняного музеєзнавства.

Не складає виняток і Маріупольський краєзнавчий музей – авторитетна науково-просвітницька і наукова установа з багатою історією й унікальними колекціями пам'яток природи, історії та культури Українського Приазов'я, серед яких значний інтерес у відвідувачів і науковців викликають артефактні документи (Фонди музею, 2016).

Музей, підпорядкований Департаменту культурно-громадського розвитку

Маріупольської міської ради, був заснований 6 лютого 1920 р. як Маріупольський повітовий центральний музей, але його коріння сягають у 1893 р. коли при Олександрівській гімназії Маріуполя був відкритий історико-церковно-археологічний музей.

У 1923–1937 рр. музей мав назву Маріупольський повітовий музей краєзнавства; з 1937 р. – він Донецький (1938 по 1950 рр. – Сталінський) обласний музей краєзнавства; у 1951–1989 рр. – Жданівський краєзнавчий музей; з 1989 р. – Маріупольський краєзнавчий музей. У його фондах зберігається понад 55 тисяч експонатів, у тому числі речові, образотворчі, письмові (рукописні та друковані), нумізматичні, археологічні, фото-документальні, природознавчі та інші. Документальні джерела, рукописні та друковані, складають близько 15 тисяч одиниць зберігання, серед яких знайшли своє місце і артефактні документи (Фонди музею, 2016).

Унікальним предметом вище означеного типу є жалувана грамота Катерини II щодо улаштування греків-християн, виведених з Криму у 1778 р. з під влади кримського хана на вільні землі у Північному Причорномор'ї. Грамота датована 21 травня 1779 р.; текст – автентичний: російською і грецькою мовами (Саєнко, 1999).

У 1779 р. для жалуваної грамоти був виготовлений спеціальний дерев'яний футляр, обтягнутий шкірою, в якому вона зберігається до сьогодні. На палітурці – царська корона, скіпетр та держава, вишита золотим нитками. Розкішні п'ять пергаментних сторінок розміром 64x53 см, перекладені шовковим полотном та скріплені Великою Державною печаткою Російської імперії з червоного сургучу. Добре зберігся власноручний підпис Катерини II. Поруч з ним, підпис імператора Павла I, який у 1796 р., перезатвердив цей документ.

Спочатку грамота зберігалася у Харлампіївському православному соборі Маріуполя; у 20-х рр. ХХ ст. вона була передана до Маріупольського повітового музею. Під час Другої світової війни і окупації Маріуполя німецькими загарбниками, працівники музею на чолі з його директором І. П. Коваленком змогли надійно сховати і врятувати її разом з іншими унікальними колекціями.

Наступним за історичною значущістю артефактним документом з колекцій Маріупольського краєзнавчого музею, є грамота російського імператора Олександра I від 21 грудня 1801 р., видана маріупольським грекам-християнам у підтвердження привілеїв, що були визначені жалуваною грамотою Катерини II.

Поява цього документа курйозна: після трагічної смерті Павла I, яка сталася 24 березня 1801 р., делегація греків-християн з Маріуполя знову привезла жалувану грамоту до Санкт-Петербурга новому імператору на підтверджувальний підпис. Проте Олександр I, на відміну від свого батька, категорично відмовився ставити свій підпис поруч з підписами Катерини II і Павла I, і доручив підготувати новий документ. Нова грамота зовнішньо була виконана набагато скромнішою від попередньої (Саєнко, 1993, с. 281).

У фондах музею також знаходиться карта Маріупольського повіту 1779 р., землі якого передавалися у користування грекам-християнам, переселенцям з Кримського ханства. На документі рукою Катерини II зроблено напис: «Быть по сему. Екатерина». Поруч власноручний підпис князя Григорія Потьомкіна і дата « 2 октября 1779 г.» (Гедьо, 2001, с.45).

У музеї зберігається частина архіву Маріупольського грецького суду, який був утворений на виконання положень жалуваної грамоти 1779 р., що дозволяв грекам-переселенцям мати свій власний суд і внутрішню поліцію з виборних представників. Суд діяв на підставі російських законів, але його компетенція поширювалася лише на греків Маріуполя та його округи (Гедьо, Терентьєва, Саєнко, 2012, с.316).

Маріупольський грецький суд розпочав свою роботу 28 червня 1780 р. і виконував адміністративні, поліцейські та судові функції. Артефактними документами є оригінальні письмові свідчення щодо господарської діяльності греків у Маріуполі і грецьких селах: «Табель о состоянии хозяйства г. Мариуполя и греческих сел Мариупольского уезда. 1794 г.», «Ведомость о количестве ремесленников в городе Мариуполе. Из отчета Мариупольского греческого суда за 1794 г.», «Ведомости о посевах и урожае хлеба в Мариупольском уезде за 1797 г.», «Дело о состоянии хозяйства г. Мариуполя и сел, подведомственных мариупольскому греческому суду за 1814 г.», «Дело о состоянии хозяйства г. Мариуполя и сел, подведомственных мариупольскому греческому суду за 1817 г.», «Дело о шелковичных заведениях в селах, подведомственных Мариупольскому греческому суду за 1811–1812 гг.» та інші (Гедьо, 2001, с.30).

Артефактними документами з колекцій музею є ревізійні казки з Маріупольського повіту – офіційні поіменні списки, що склалися за результати проведення ревізій та переписів податного населення у XVIII–першій пол. XIX ст. У період з 1719 по 1858 рр. на означеній території було проведено десять ревізій, кожна з яких тривала декілька років (Яковенко, 2004, с.75–94). Маріупольські греки вперше були пораховані в Російській імперії у 1782 р. В Маріупольському краєзнавчому музеї зберігаються ревізійні казки з грецьких сіл Ялта, Урзуф, Мангуш, Богатирь, Константинополь, Комарь та Ігнатіївка (Саенко, 1993).

Серед ревізійних казок Маріупольського повіту 1782 р. збереглася книга перепису православного духовенства. Вона засвідчує, що у цей період у Маріупольському грецькому окрузі разом з митрополітом Ігнатієм – одним з ініціаторів і організаторів переселення греків-християн з Кримського ханства до Північного Приазов'я, духовні потреби місцевої православної пастви забезпечували 45 священників.

Цікаву інформацію щодо соціального складу грецького населення та його статків зберігають ревізійні казки міста Маріуполя 1795 р. (V ревізія) і 1811 р. (VI ревізія) – купців, духовенства, міщан, ремісників (Яковенко, 2004, с.75–94).

До артефактних документів необхідно віднести списки щодо перепису населення, у т. ч. духовенства, Маріуполя та сіл з його округи за 1782 і 1795 рр., рапорти представників влади з сіл повіту за 1814 р., справу про охорону узбережжя Азовського моря козаками Азовського війська у період Кримської війни 1853-1856 рр. (Гедьо 2001, с. 60).

Найбільшою у кількісному відношенні у фондах Маріупольського краєзнавчого музею є колекція артефактних документів, яка складається з фото-документальних та ілюстративно-документальних матеріалів. Вона включає оригінальні фотографії і негативи на склі та поштові листівки, зображення на яких охоплює період в історії Маріуполя з другої половини XIX до початку XX ст. (Фонды музея, 2016). За сприянням та особистою участю відомого маріупольського колекціонера Л. П. Морозова були видані тематичні каталоги: «Маріуполь на видових листівках» (1898–1917; 1928–1989), «А. В. Куїнджі. Життя і творчість художника на листівках. (1898–1989)», «Довідник колекційних поштових матеріалів маріупольської тематики», «Каталог маріупольських грошових знаків» (Божко, Були, Гашененко та Кучугура, 2006, с.303–307).

Маріупольський краєзнавчий музей має унікальну колекцією артефактних документів богослужбового православного призначення: Требник 1620–1645 рр., надруковані у Греції Євангеліє 1748 та Псалтир 1855 рр., напрестольне Євангеліє 1800 р., видане у Москві та інші.

Таблиця 1.

Перелік артефактних документів богослужбового православного призначення (колекція Маріупольського краєзнавчого музею)

Назва	Датування	Місце видання	Мова
Требник	1620–1645 рр	Москва	Церковнослов'янською мовою
Апостол	сер. XVII ст.	–	Церковнослов'янською мовою
Євангеліє	1736 р.		Німецькою мовою
Біблія	1748 р.	Греція	Грецькою мовою
Біблія	1751 р.	–	Церковнослов'янською мовою
Євангелія	1800 р.	Москва	Церковнослов'янською мовою
Повчання Іоана Златоуста	1809 р.	Вільно	Церковнослов'янською мовою
Псалтир	1855 р.	Греція	Видання грецькою мовою
Збірник молитов	пер. пол. XVIII ст.	–	Церковнослов'янською мовою
Збірник молитов	пер. пол. XVIII ст.	–	Шрифт слов'янський, «кирилиця»
Псалтир	кінець XVIII ст.	–	Церковнослов'янською мовою
Євангеліє	пер. пол. XIX ст.	–	Шрифт слов'янський, «кирилиця»
Шестиднев	Пер. пол. XIX ст.	–	Церковнослов'янською мовою

Висновки. Досліджені авторами статті артефактні документи займають серед колекцій Маріупольського краєзнавчого музею важливе місце. Традиційно, вони широко використовуються в історичних і краєзнавчих дослідженнях, результатом яких є захист дисертацій на здобуття наукових ступенів докторів і кандидатів історичних наук (А. Гедьо, І. Пономарьова, В. М. Коробка, С. Новікова О. Манякіна та інші), тематичні публікації наукових співробітників музею, інших науковців у вітчизняних періодичних наукових виданнях (зокрема у фахових і наукометричних), доповіді на наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів тощо. Артефактні документи постійно використовуються Маріупольським краєзнавчим музеєм у різних формах масової та науково-просвітницької діяльності безпосередньо у Маріуполі, в Українському Приазов'ї та в інших регіонах України.

Перспективи подальшого вивчення Обрана для статті тема є, безумовно, перспективною у галузі вітчизняного музеєзнавства. Артефактні документи, що зберігаються у фондах Маріупольського краєзнавчого музею – це унікальні пам'ятки історико-культурної спадщини народу України, безцінні об'єкти для науково-дослідної і краєзнавчої роботи у регіоні, які заслуговують спеціального дослідження та наукового і науково-популярного видання.

Автори висловлюють щирю подяку директору Маріупольського краєзнавчого музею Капустніковій Наталії Олександрівні за сприяння щодо підготовки означеної статті.

Бібліографічний список

- Беспянська, Г., 2008. Теорія і практика експертизи цінності документів. *Секретарь-референт*, 5, с. 9–15.
- Божко, Р.П., Були, Т.Ю., Гашененко, Н.Н. та Кучугура, Л.И., 2006. *Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века*. Мариуполь: Рената.
- Гедьо, А.В., 2001. *Джерела з історії греків Північного Приазов'я (кінець 18–початок 20 ст.)*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Гедьо, А.В., Терентьєва, Н.О. та Саєнко, Р.І., 2012. *Маріупольський грецький суд: історія створення та діяльність*. Донецьк: ДонНУ.
- Кушнарєнко, Н.М., 1998. Артефактні книжкові видання у фондах бібліотеки Харківської Академії культури. *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник*. Харків: Майдан, с.165–170.
- Кушнарєнко, Н.Н., 2008. *Документоведение*. Київ: Знання.
- Саєнко, Р.І., 1993а. Документи по історії мариупольських греків в фондах Мариупольського краєведческого музею. *Україна-Греція: історія та сучасність. Міжнародна наукова конференція (29–30 вересня 1993)*. Київ: Ліра, с. 118–126.
- Саєнко, Р.І., 1993б. Ревизские сказки г. Мариуполя и Мариупольского уезда как исторический источник. *Україна-Греція: історія та сучасність. Міжнародна наукова конференція (29–30 вересня 1993)*. Київ: Ліра, с. 129–133.
- Саєнко, Р.І., 1999. Историко-правовые основы жалованной грамоты Екатерины II христианам-грекам, вывезенным из Крыма. В: *Маріупольський державний університет, 1999. Україна- Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва: матеріали науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 27–29 травня, 1(1), с.279–282.*
- Фонды музея, 2016. *Маріупольський краєведческий музей*. Доступно: <<http://museum.marsovet.org.ua/>> [дата звернення 25 серпня 2020]
- Яковенко, Ю.І., 2004. Проблема артефакту в соціології: історико-теоретичний формат аналізу. *Психологія і суспільство*, 4, с.75–94.

References

- Bespianska, H., 2008. Teoriia i praktyka ekspertyzy tsinnosti dokumentiv [Theory and practice of examination of the value of documents]. *Sekretar-referent*, 5, p.9–15. (in Ukrainian).
- Bozhko, R.P., Buli, T.Yu., Gashenenko, N.N. and Kuchugura, L.I., 2006. *Mariupol i ego okrestnosti: vzglyad iz XXI veka* [Mariupol and its surroundings: a view from the XXI century]. Mariupol: Renata. (in Russian).
- Fondy muzeya [Museum funds], 2016. *Mariupolskiy kraevedcheskiy muzey*. Available at: <<http://museum.marsovet.org.ua/>> (Accessed August 25, 2020). (in Ukrainian).
- Hedo, A.V., 2001. *Dzherela z istorii hrekiv Pivnichnoho Pryazovya (kinets 18–pochatok 20 st.)* [Sources on the history of the Greeks of the Northern Priazovye (late 18th – early 20th centuries)]. Kyiv: Institute of History of Ukraine. (in Ukrainian).
- Hedo, A.V., Terentieva, N.O. and Saienko, R.I., 2012. *Mariupolskyi hretskyi sud: istoriia stvorennia ta diialnist* [Mariupol Greek court: history of creation and activity]. Donetsk: DonNU. (in Ukrainian).
- Kushnarenko, N.M., 1998. Artefaktni knyzhkovi vydannia u fondakh biblioteky Kharkivskoi Akademii kultury [Artifact book editions in the funds of the library of the Kharkiv Academy of Culture]. *Skhid-Zakhid: Istoryko-kulturolohichni zbirnyk*. Kharkiv: Maidan, p.165–170. (in Ukrainian).
- Kushnarenko, N.N., 2008. *Dokumentovedenye* [Documentation]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian).

- Saenko, R.I., 1993a. Dokumenty po istorii mariupolskikh grekov v fondakh Mariupolskogo kraevedcheskogo muzeya [Documents on the history of the Mariupol Greeks in the funds of the Mariupol Museum of Local Lore]. In : *Ukraine-Greece: history and modernity. International Scientific Conference (September 29-30, 1993)*. Kyiv: Lira, p.118–126. (in Ukrainian).
- Saenko, R.I., 1993b. Revizskie skazki g. Mariupolya i Mariupolskogo uezda kak istoricheskiy istochnik. In : *Ukraine-Greece: history and modernity. International Scientific Conference (September 29-30, 1993)*. Kyiv: Lira, p.129–133. (in Ukrainian).
- Saenko, R.I., 1999. Istoriko-pravovye osnovy zhalovannoy gramoty Yekateriny II khristianam-grekam, vyvezennym iz Kryma [Historical and legal foundations of Catherine II's letter of grant to Greek Christians exported from Crimea]. In: Mariupol State University, 1999. *Ukraine–Greece: historical heritage and cooperation prospects: Proceedings of the International Scientific and Practical conference, Mariupol, May 27–29, 1(1)*, p.279–282. (in Ukrainian).
- Yakovenko, Yu.I., 2004. Problema artefaktu v sotsiologii: istoryko-teoretychnyi format analizu [The problem of artifact in sociology: historical-theoretical format of analysis]. *Psychology&Society*, 4, p.75–94. (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 02.10.2020.

Y. M. Nikolchenko, O. V. Golovko

UNIQUE HISTORICAL AND CULTURAL MONUMENTS OF UKRAINIAN AZOV REGION IN MARIUPOL LOCAL HISTORY MUSEUM FUNDS

Extensive use of artifacts in museum studies in Ukraine, in particular in the process of comprehensive study of the history and culture of the Ukrainian Priazovye, makes the latter an important source for scientists and popular with fans of the Mariupol Museum of Local Lore, which determines the relevance of the article.

Some provisions of the above issue were clarified by teachers and students majoring in «Culturology» at the Department of Cultural Studies and Information Activities of Mariupol State University (Head – Doctor of Culturology, Professor Y.S. Sabadash) in the course of «Museology» and museum training practice.

It should be noted that the issue of «museum artefact» is the subject of scientific interest from well-known experts in the field of museum studies: V. Babaritskaya, M. Belikova, L. Voronova, E. Didenko, V. Zaitseva, D. Kepin, R. Mankovskaya, R. Mykulchak, Y. Nikolchenko, E. Piskova, D. Sapozhnyk, O. Stetsiuk, S. Rudenko, M. Rutynsky, V. Yakubovsky and others.

The purpose of the article is to identify the main trends in the coverage of the material world of culture and the category «artefact» in the national museum on the example of the collections of the Mariupol Museum of Local Lore - unique monuments of history and culture of the Ukrainian Azov region.

«Artefact» (from the Latin arte – skill, art; factus – made) – a document that has a special socio-cultural and historical value, not inherent in the document (book) as a whole. In different spheres of human activity, the concept of «artefact» has different interpretations

In our case, we are talking about artefact documents from the funds of the Mariupol Museum of Local Lore, which are unique monuments of history and culture of the Ukrainian Azov region.

Artefact documents studied by the authors of the article occupy an important place among the collections of the Mariupol Museum of Local Lore. Traditionally, they are widely used in historical and local lore studies.

Artefact documents stored in the funds of the Mariupol Museum of Local Lore are

unique monuments of historical and cultural heritage of the people of Ukraine, invaluable objects for research and local lore work in the region.

Key words: *monuments of history and culture of the Ukrainian Priazovye, Mariupol Museum of Local Lore, artefact, artefact document, classification, collection.*

УДК 656.835.11:930.1(477)

С. Є. Орехова

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МАРКОЗНАВСТВА

У статті подано визначення маркознавства як окремого напрямку досліджень історико-культурної спадщини України. Розкриті погляди на поштову марку як на історичне зображальне джерело, за допомогою якого, фіксується історична, національна і культурна пам'яті народу.

Здійснено огляд передумов наукового вивчення поштових марок в галузі гуманітарного знання як унікального репрезентанта національного історико-культурного середовища.

Ключові слова: *історико-культурна спадщина, поштова марка, колекціонування, маркознавство, Heritage Studies.*

DOI 10.34079/2226-2830-2020-10-20-58-67

Постановка проблеми. Поштові марки, відбиваючи національні та міжнародні досягнення, кодуєчи у графічний спосіб пам'ять про національні та міжнародні інститути та особистості, через властиву їм функціональну багатоаспектність набувають унікального статусу символу своєї нації та держави, здійснюють значний внесок у розповсюдження та популяризацію їх історико-культурної спадщини. Враховуючи, що значна кількість національних та міжнародних заходів організовуються навколо поштової марки в галузі культури, історії, економіки, освіти, туризму тощо, поштові марки можна ототожнити з різними філософськими, економічними, культурними та освітніми складовими нової парадигми культурної спадщини (Libera, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У створенні української філателістичної бібліографії треба признати праці відомих організаторів і учасників українського філателістичного руху, таких, як: Є. Вировий, І. Турин, А. Яковлів (Чигринець), М. Секретар, В. Кипріян, Ю. Максимчук, Ю. Рихтицький, І. Булат, А.-Д. Сольчаник, Б. Ямінський, В. Бехтір, В. Чередниченко, Л. Пиріг і багато інших.

Безперечно, створення максимально всеосяжного бібліографічного джерела української філателії – це велика справа, яка вимагає навіть за сучасних інформаційних можливостей неймовірних зусиль, тривалості пошуку (з причин розсіяності матеріалів про українську філателію по дуже різноманітних, часто малодоступних літературних джерелах у різних куточках світу), широкого міжнародного зв'язку з філателістами і філателістичними центрами світу. Саме тому варто здійснювати наукові розвідки у напрямку вітчизняної філателістичної *Heritage Studies*.

Виклад основного матеріалу. «Посол суверенітету», «візитівка країни», «символ нації», «справжній свідок історії» – такими епітетами нагороджують усім нам знайому